

KROUŽKOVATEL

Zpravodaj Společnosti spolupracovníků Kroužkovací stanice NM

15

duben 2013

Foto: I. Dudáček

Hned počátkem jara začne většina kroužkovatelů přemýšlet a diskutovat o tom jaká bude letošní sezóna. Bude letos ptáků hodně nebo málo? Kolik se vrátí loňských mláďat? Nebude hnízdění opožděné? Po letošní dlouhé zimě nabyly tyto tradiční otázky na ještě větší intenzitě. První zprávy od kroužkovatelů vesměs hovoří o tom, že „ptáků je letos málo“. Zda je toto tvrzení pravdivé nám ale ukážou až zpracované výsledky z letošní sezóny, porovnané s údaji z předchozích let. Přispět by k tomu měla zejména data získaná v projektech CES a RAS, do kterých se zapojuje stále více našich kroužkovatelů.

Pokud tedy odchytíte a okroužkujete méně ptáků než v předchozích letech, není rozhodně na místě zoufat. Vše nasvědčuje tomu, že právě sledování změn početnosti, přežívání a produktivity populací jednotlivých druhů se v budoucnosti stane hlavním směrem naší činnosti. Je tedy zřejmé, že negativní či „horší“ výsledek (ve smyslu počtu okroužkovaných ptáků) při cílených monitorovacích projektech má tak mnohem větší vypovídací hodnotu než stovky jedinců neurčeného stáří a pohlaví odchycených při nárazových akcích. Přeji vám hezké počtení a úspěšnou sezónu 2013.

Jaroslav Cepák

Projekt CES

Projekt CES v ČR v roce 2012

Miroslav Jelínek | mir.jelinek@email.cz

Sledováním trendů ptačích populací v souvislosti s rozsáhlými změnami životního prostředí se zabývá řada monitorovacích programů. Jedním z těchto programů je i projekt CES (Constant Effort Sites – v překladu kroužkování za konstantního úsilí na stejných lokalitách). Základním cílem projektu je zjišťování změn ve velikosti hnízdních populací (populačních trendů) běžnějších druhů ptáků, především pěvců. Metodika projektu umožňuje současně sledovat i změny v reprodukční úspěšnosti populací (hnízdni úspěšnosti) a ve spolupráci s projektem RAS (Retrapping Adults for Survival) i změny v meziročním přežívání dospělých ptáků. Jedná se o klíčové údaje, které umožňují rozlišení vlivu hnízdiště a zimoviště na změny v populacích jednotlivých druhů. Tato data zatím neposkytuje žádný jiný projekt zaměřený na monitoring populací ptáků.

Na základě doporučení Euringu bylo v roce 2012 v rámci CESu zkušebně zahájeno sledování pelichání chycených ptáků. Za základ

byla zvolena jednodušší metoda převzatá od BTO (British Trust for Ornithology), která jen minimálně časově zatěžuje kroužkovatele při práci v terénu. Již tento zkušební rok ukázal, že kroužkovatelé nemají s metodikou sledování pelichání větší problémy.

V roce 2012 se na odchycích v rámci programu CES aktivně podílelo 40 kroužkovatelů na 24 lokalitách (Tab. 1). Proti roku 2011 nedošlo k velkým změnám v odchytových lokalitách. Pouze na Žehuňském a Bohdanečském rybníku musela být výrazně změněna odchytová stanoviště a s tím i délka natažených sítí (z tohoto důvodu jsou tyto odchity vedeny jako nové pod jinými kódy). Nově byl CES zahájen v Řečici u Blatné a v zajímavém biotopu Dendrologické zahrady v Průhoních u Prahy pod záštitou vedení Výzkumného ústavu Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví. Výrazněji se nezměnil ani rozsah zastoupení biotopů na odchytových stanovištích. Necelé 3/5 (58 %) tvoří mokřadní biotopy (rákosiny a podmačené křoviny) a více než 2/5 (42 %) suchá stanoviště. Mírně vzrostla průměrná délka natažených sítí (110 metrů na jedno stanoviště, 70–176 metrů). Na všech lokalitách bylo provedeno 9 předepsaných kontrol, což umožňuje lépe podchytit hnízdni úspěšnost. Velmi pozitivním faktem je, že na devíti lokalitách je chytáno nepřetržitě beze změny od začátku projektu v roce 2004 (Jičínsko – ryb. Zrcadlo, Strakonicko – ryb. Ovčín u Čekanice, Písecko – ryb. Řežabinec, Ostravsko – Heřmanský stav, Domažlicko – Postřekov, Svitavsko – ryb. Velký Košíř, Mělnicko – mokřad

Tab.1 Přehled lokalit projektu CES v ČR v roce 2012, počty chycených ptáků a délka exponovaných sítí.

Kód	lokalita, okres	začátek akce	počet ex. +1K	počet ex. 1K	celkem ex.	sítě (m)	ex./m
1	rybník Zrcadlo, JC	2004	191	163	354	117	3,03
6	rybník Ovčín, ST	2004	103	111	214	82	2,61
7	rybník Řežabinec, PI	2004	244	145	389	76	5,12
9	Heřmanský stav, OV	2004	188	452	640	118	5,42
11	Postřekov, DO	2004	120	133	253	74	3,42
12	rybník Velký Košíř, SY	2004	182	184	366	138	2,65
13	Zeměchy, ME	2004	120	80	200	94	2,13
14	rybník Baroch, PA	2004	225	216	441	104	4,24
18	Hledsebe, ME	2004	106	92	198	84	2,36
20	Záhlinice, KM	2005 *)	188	151	339	146	2,32
22	Lhotka, ME	2005	116	97	213	79	2,70
23	Choteč, PZ	2007	220	225	445	168	2,65
24	Chouč, TP	2007	169	134	303	122	2,48
26	rybník Zbožňov, KH	2008	159	234	393	71	5,54
27	Dubové Mlýny, CB	2010	122	107	229	91	2,52
30	Velký Tisý, JH	2009	128	93	221	96	2,30
31	Zadní Kopanina, AA	2010	147	111	258	120	2,15
32	Dolní Lutyně, KA	2010	184	135	319	133	2,40
33	Vlčnov II, UH	2010	125	197	322	176	1,83
34	Novozámecký ryb. II, CL	2011	199	290	489	132	3,70
35	Žehuňský ryb. II, KO	2012	269	310	579	114	5,08
36	Řečice, ST	2012	127	106	233	94	2,48
37	Průhonice, PH	2012	259	242	501	144	3,48
38	Bohdanečský ryb. III, PA	2012	167	285	452	70	6,46

*) v letech 2009–2010 odchyt přerušen

Kroužkovatelé: 1 – Smolík Z., Šoltys V., Valeš Z., 6 – Louda P., Fořt J., 7 – Šebestian J., Chaloupka M., 9 – Stolarczyk J., Haluzík M., 11 – Bošek V., 12 – Urbánek L., 13 – Novák F., 14 – Česák J., 18 – Novotný K., Svoboda I., 20 – Chytil J., Sitko J., Turčoková L., 22 – Černý P., Svoboda I., 23 – Novák F., Hejzlar J., 24 – Vaník J., Hanzlíková M., Pikešová A., 26 – Kavka M., Křivský J., 27 – Chaloupka M., 30 – Kučera K., Mráz J., Cepák J., 31 – Kubiček J., Sládeček M., 32 – Stolarczyk J., Malinovský J., 33 – Pavelčík P., 34 – Lumpe P., Pudil M., Ticháčková M., 35 – Jelínek M., 36 – Fořt J., 37 – Štancil V., 38 – Bárta F., Horák J.

Tab. 2 Druhové složení a počty 47 nejčastěji chytaných druhů ptáků v rámci projektu CES v roce 2012.

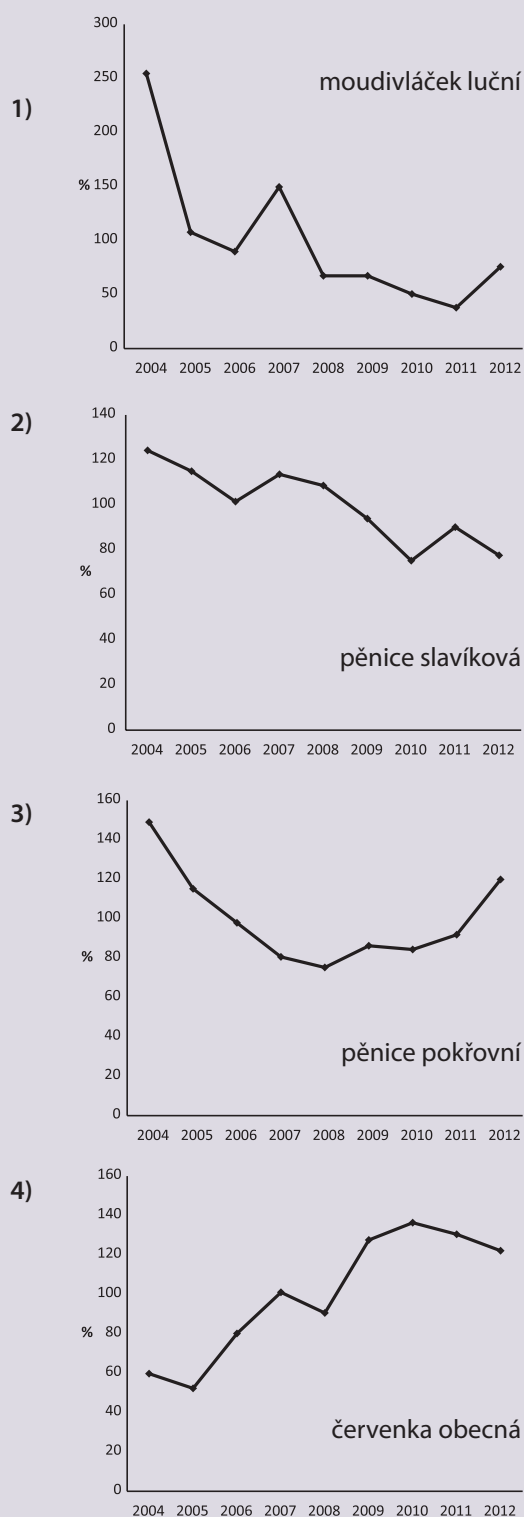
Druh	Celkem +1K	Celkem 1K	Celkem ex.
Rákosník obecný	723	820	1543
Pěnice černohlavá	567	456	1023
Sýkora modřínka	164	450	614
Rákosník proužkovaný	301	286	587
Sýkora koňadra	151	343	494
Budníček menší	210	273	483
Rákosník zpěvný	226	181	407
Kos černý	147	110	257
Vrabec polní	60	145	205
Strnad rákosní	111	81	192
Pěnice slavíková	128	61	189
Červenka obecná	54	128	182
Strnad obecný	107	46	153
Pěnice hnědokřídla	95	54	149
Drozd zpěvný	64	73	137
Budníček větší	66	63	129
Pěnice pokřovní	98	27	125
Rákosník velký	67	39	106
Moudivláček lužní	16	75	91
Slavík modráček středoevr.	51	33	84
Pěvuška modrá	71	10	81
Vlaštovka obecná	38	38	76
Břehule říční	11	59	70
Cvrčilka slavíková	35	30	65
Sýkořice vousatá	13	50	63
Žuhák obecný	48	11	59
Brhlík lesní	26	31	57
Zvonek zelený	47	8	55
Strakapoud velký	29	24	53
Pěnkava obecná	37	12	49
Sýkora babka	18	29	47
Cvrčilka zelená	29	17	46
Slavík obecný	34	11	45
Dlask tlustozobý	21	17	38
Sýkora lužní	16	21	37
Mlynařík dlouhoocasý	14	19	33
Špaček obecný	10	23	33
Konipas bílý	5	15	20
Krutihlav obecný	8	11	19
Stehlík obecný	14	3	17
Sojka obecná	14	3	17
Šoupálek dlouhoprstý	6	11	17
Pěnice vlašská	10	5	15
Konopka obecná	12	1	13
Ledňáček říční	4	9	13
Rehek domácí	4	7	11
Sýkora uhelníček	3	8	11
CELKEM *	4 058	4 293	8 351

*) součty zahrnují všechny odchycené druhy

Zeměchy a mokřad Hleďsebe, Pardubicko – ryb. Baroch) a na dalších čtyřech lokalitách probíhá odchyt nepřetržitě bez změny pět až osm let (rybník u Lhotky na Mělnicku, Choteč u Prahy, Chouč u Bíliny, ryb. Zbožňov na Kutnohorskou).

Proti předchozím rokům nebyly odchity, mimo lokální výraznější srážky v červenci, výrazněji ovlivněny počasím. Celkem bylo v roce 2012 v rámci projektu CES chyceno 84 druhů ptáků v počtu 8 351 ex. (4 058 ad., 4 293 juv.), což je velmi pěkný výsledek. Podobně jako v předchozích letech byl dominantním druhem v sítích rákosník obecný (18,5 %) následovaný pěnicí černohlavou (12,3 %), sýkorou modřínkou, rákosníkem proužkovaným, sýkorou koňadrou a budníčkem menším (Tab. 2).

Grafy početnosti v letech 2004–2012 v ČR na základě programu CES

Vyšší početnost odchycených dospělých jedinců byla v roce 2012 zaznamenána především u pěvušky modré, pěnice pokřovní, drozda zpěvného a sýkory koňadry. Naopak u sýkořice vousaté (na třech lokalitách chyceno jen 13 ad.), mlynaříka dlouhoocasého, rákosníka obecného, rákosníka proužkovaného, cvrčilky zelené, cvrčilky slavíkové a zvonka zeleného počty adultů proti průměru z předchozích pěti let znatelně poklesly. Z dlouhodobějšího hlediska je dobře znatelný nárůst početnosti červenky obecné (graf 4) a klesající trend početnosti u pěnice slavíkové (graf 2), rákosníka zpěvného a strnada rákosního. S opatrným optimismem můžeme hodnotit moudivlák lužní, kde po prudkém poklesu v letech 2004–2011 snad dochází k velmi mírnému zvyšování

početnosti (graf 1). Podobná je situace i u pěníce pokřovní, kde početnost po propadu v letech 2004–2007 opět pozvolna narůstá (graf 3).

Díky příznivému počasí lze hnízdní úspěšnost v roce 2012 hodnotit jako velmi dobrou. Proti pětiletému průměru z let 2007–2011 však došlo k výraznějšímu poklesu produktivity u zvonka zeleného (vliv úhynů na trichomonózu?), pěvušky modré, slavíka obecného a tuňáka obecného. Zřetelně vyšší hnízdní úspěšnost byla zjištěna u moudivláčka lužního a trochu překvapivě u cvrčilky zelené. Velmi dobře se jeví úspěšnost hnízdění i u rákosníka velkého, obecného a zpěvného. U většiny ostatních druhů proběhlo hnízdění podobně jako v předchozích letech a trend hnízdní produktivity se u vybraných druhů zdá poměrně stabilní.

V roce 2012 byl poprvé v historii CESu chycen racek chechtavý (2 juv., ryb. Ovčín u Čekanice) a skorec vodní (1 juv., ryb. Velký Košíř u Litomyšle). Ze zajímavějších druhů můžeme určitě jmenovat nečekaný odchyt 2 ex. rákosníka tamaryškového v Polabí (10.6. – Bohdanečský rybník a 12.7. – Žehuňský rybník). Pták kroužkovaný na Žehuňském rybníku byl přitom na lokalitě kontrolován ještě 14. září. Z dalších druhů byli chyceni např. bukáček malý (3 ex. Bohdanečský ryb., 1 ex. Heřmanský stav, 1 ex. ryb. Baroch), kukačka obecná (1 ex. Heřmanský stav), žluna šedá (2 ex. Záhlínice, 1 ex. ryb. Velký Košíř u Litomyšle), strakapoud prostřední (1 ex. Vlčnov a 1 ex. Průhonice), krutihlav obecný (7 ex. Chouč, 4 ex. Vlčnov, 3 ex. Žehuňský ryb., 3 ex.

Praha-Zadní Kopanina, 1 ex. ryb. Řežabinec, 1 ex. Choteč), konipas luční (4 ex. ryb. Zrcadlo), budníček lesní (1 ex. ryb. Baroch), bramborníček černohlavý (4 ex. Žehuňský ryb.), drozd brávník (2 ex. Vlčnov), sýkora parukářka (2 ex. Dubové Mlýny, 1 ex. Lhotka u Mělníka, 1 ex. ryb. Zbožňov, 1 ex. Průhonice), tuňák šedý (1 ex. Novozámecký ryb.), žluva hajní (2 ex. Vlčnov) či strnad luční (1 ex. Chouč). Poměrně vysoké jsou počty chycených pěníc vlašských (15 ex. na třech stanovištích – 13 ex. Chouč, 1 ex. Zadní Kopanina, 1 ex. Heřmanský stav) a cvrčilek říčních (8 ex. na čtyřech lokalitách – 3 ex. Heřmanský stav, 3 ex. Záhlínice, 1 ex. ryb. Zbožňov a 1 ex. Zeměchy). Naopak u hýla rudého je 5 ex. (Postřekov) vůbec nejnižším počtem od začátku projektu CES.

Stálým problémem akce CES je v České republice poměrně malý počet odchytových stanovišť (ideální počet vzhledem k rozloze území je 30–40, v roce 2013 by měl probíhat CES pravděpodobně na 24 místech) a jejich nerovnoměrné rozložení. Odchytová stanoviště chybí zejména na Moravě, Českomoravské vrchovině, v západních a jižních Čechách. Noví spolupracovníci (bez ohledu na biotop) jsou vždy vítáni. Pro akci CES je za určitých podmínek vhodná každá lokalita, kde lze během jedné hnízdní sezóny chytit alespoň 100 ptáků. Důležité je však vytrvat a provádět akci na stejném místě alespoň pět let po sobě.

Projekt CES má dlouhodobý charakter a patří mezi priority kroužkovací stanice. Doufám, že stávající kroužkovatelé vytrvají a přidají se k nim i noví spolupracovníci.

Projekt RAS

Další rekordní rok pro RAS

Zdeněk Valeš | zetval@volny.cz

Mezi monitorovací programy, které sledují změny v ptačích populacích v naší republice, počítáme již čtvrtým rokem i projekt RAS (*Retrapping Adults for Survival* – opakovaný odchyt dospělých jedinců ke zjištění míry přežívání). Tento projekt si klade za cíl získávat informace o meziročním přežívání širokého počtu druhů na vybraných lokalitách.

Uplynulý rok 2012 byl pro RAS opět rokem úspěšným. Portfolio jednotlivých projektů bylo rozšířeno o 15 nových studií a celkový počet aktivních projektů již dosáhl počtu 56 (Tab. 2). Je potěšitelné, že naprostá většina kroužkovatelů pokračovala ve svých projektech a mnozí z nich loni přidali i další studie u sledovaného druhu na nové lokalitě, nebo rozšířili spektrum projektů o další ptačí druh. Celkově se tak do projektu RAS zapojilo 38 kroužkovatelů, kteří okroužkovali nebo zkontrolovali 2971 dospělých jedinců u 19 ptačích druhů (Tab. 1). Nové studie přinesly u některých druhů významné zvýšení početnosti kroužkovaných nebo kontrolovaných jedinců. To je velmi důležité pro následné statistické vyhodnocení míry přežívání. Výrazný nárůst byl zaznamenán zejména u šoupálka dlouhoprstého, kde se k původním dvěma studiím Jana Matouše a Martiny Hanzlíkové, v roce 2012 přidal Miroslav Jelínek, který na lokalitě v Praze-Modřanech okroužkoval 21 dospělců, a Jakub Hlaváček, jemuž se podařilo označit 18 jedinců v okolí Týniště nad Orlicí. Obdobné navýšení počtu odchycených dospělců jsme zaznamenali i u králíčka ohnivého, cvrčilky zelené a rákosníka proužkovaného. Ke třem původním projektům králíčka ohnivého Martina Vavříka (2) a Zdeňka Valeše (1) přibýly dvě studie Jiřího Švejdy ze západních Čech. Celkový počet odchycených jedinců dosáhl vynikajících 232 ex. Cvrčilka zelená se stala úspěšným „RASovým“ druhem zejména díky kroužkovacímu úsilí Karla Pitharta. Ten ke své původně jedné studii přidal dalších šest. Celkový počet 10 projektů s 223 jedinci řadí cvrčilku zelenou mezi nejčastěji

Tab. 1 Počty projektů a odchycených jedinců u sledovaných druhů v roce 2012.

Druh	Počet projektů	Okroužkování	Retrapy
břehule říční	9	1152	200
vlaštovka obecná	5	149	171
králíček ohnivý	5	231	1
cvrčilka zelená	10	198	25
rákosník velký	2	128	82
krutihlav obecný	2	69	13
šoupálek dlouhoprstý	4	70	12
slavík modráček středoevropský	1	68	14
rákosník proužkovaný	2	55	7
budníček lesní	4	48	10
lejsek bělokrký	1	24	30
slípka zelenonohá	1	48	-
ledňáček říční	2	37	7
budníček větší	2	25	1
linduška lesní	1	17	4
vrabec polní	1	17	3
cvrčilka říční	2	18	1
bramborníček hnědý	1	6	8
králíček obecný	1	8	3
CELKEM	56	2368	603

Tab. 2 Přehled projektů u jednotlivých druhů.

Druh	Číslo projektu	Jméno kroužkovatele a místo projektu
slípka zelenonohá	54	K. Pithart: <i>Praha-Troja (A)</i>
ledňáček říční	7, 8	J. Brožek: <i>Ploučnice (CL)</i> , P. Čech: <i>Podblanicko a okolí</i>
krutihlav obecný	14, 17	J. Vaník, M. Horák: <i>Bílinsko (TP)</i> , K. Pithart: <i>Chrást-Bříství (NB)</i>
králíček obecný	18	Z. Valeš: <i>Lhenice (PT)</i>
králíček ohnivý	40, 41, 42, 48, 49	M. Vavřík: <i>Sobotín (SU)</i> , <i>Žďárský potok (BR)</i> , Z. Valeš: <i>Lhenice (PT)</i> , J. Švejda: <i>Luby u Klatov (KT)</i> , <i>Brnířov (DO)</i>
břehule říční	3, 4, 23, 24, 26, 27, 28, 39, 53	J. Sviečka, P. Pavelčík: <i>Polešovice (UH)</i> a <i>Boršice (UH)</i> , J. Veselý, F. Novák, Z. Valeš, P. Kolman, J. Frenzl, J. Hejzlar: <i>Liteň (BE)</i> , P. Heneberg, J. Chytil: <i>Pouzďřany (BV)</i> , P. Heneberg: <i>Valtice (BV)</i> , <i>Záblatí (JH)</i> , <i>Lžín (TA)</i> , E. Vojtěchovská, J. Veselý, F. Novák: <i>Hýskov (BE)</i> , J. Veselý: <i>Srbsko (BE)</i>
vlaštovka obecná	10, 29, 30, 31, 45	J. Cepák, M. Soudková: <i>Lužnice-Hamr (JH)</i> , <i>Lomnice n/L-Šaloun (JH)</i> , <i>Lomnice n/L-Kuneš (JH)</i> , V. Jelínek: <i>Vidlatá Seč (SY)</i> , <i>Chotovice (SY)</i>
budníček větší	37, 52	J. Vaník, A. Pikešová: <i>Zabrušany (TP)</i> , J. Matouš: <i>Staré Nespeřice (KH)</i>
budníček lesní	20, 21, 22, 32	J. Kubiček: <i>Kunratický les (AA)</i> , <i>Praha-Komořany (AA)</i> , <i>Řevnice-Halouny (PZ)</i> , <i>Praha-Zbraslav (AA)</i>
cvrčilka říční	19, 43	K. Novotný: <i>Želčín-Hořín (ME)</i> , L. Urbánek: <i>Poděbradsko (NB)</i>
cvrčilka zelená	5, 16, 35, 36, 55, 56, 57, 58, 59, 60	J. Sviečka: <i>Biskupice (ZL)</i> , K. Pithart: <i>Chrást-Bříství (NB)</i> , <i>Praha-Císařský ostrov (A)</i> , <i>Praha-Dolní Chabry (A)</i> , <i>Plzeň-Sev. Předměstí (PN)</i> , <i>Praha-Dolní Počernice (A)</i> , <i>Praha-Černý Most (A)</i> , <i>Lysá nad Labem (NB)</i> , M. Hanzlíková: <i>Duchcov (TP)</i> , M. Hanzlíková: <i>Libkovic (MO)</i>
rákosník proužkovaný	46, 51	Z. Pletka: <i>Dívčice (CB)</i> , P. Louda, J. Fořt, Z. Voborník: <i>Střížovice (ST)</i>
rákosník velký	1, 38	P. Procházka, M. Požgayová, V. Jelínek: <i>Mutěnické a Hodonínské rybníky (HO)</i> M. Hanzlíková, M. Horák: <i>výsypka Pokrok (TP)</i>
šoupálek dlouhoprstý	33, 34, 47, 50	M. Hanzlíková: <i>Duchcov (TP)</i> , J. Matouš: <i>Staré Nespeřice (KH)</i> , M. Jelínek: <i>Praha-Modřany (A)</i> , J. Hlaváček: <i>Týniště nad Orlicí (RK)</i>
slavík modráček	61	M. Horák, M. Hanzlíková, A. Pikešová, J. Vaník: <i>Bílinsko (TP)</i>
bramborníček hnědý	6	J. Brožek: <i>Hvězdov (CL)</i>
lejsek bělokrký	11	J. Stříteský: <i>VV Dědice (PV)</i>
vrabec domácí	12	V. Volf: <i>Dobruška (RK)</i>
linduška lesní	44	T. Brinke, T. Petrusková: <i>V. Chlumec (BE)</i>

sledované druhy v rámci projektu RAS. I nová studie u rákosníka proužkovaného, kterou zahájili na Strakonicku Petr Louda, Jaroslav Fořt, Zdeněk Voborník a Martina Fořtová, zdvojnásobila počet sledovaných jedinců u tohoto druhu.

Mezi druhy se stabilním a dostatečným počtem odchycených dospělců dlouhodobě řadíme břehuli říční (9 projektů), vlaštovku obecnou (5), rákosníka velkého (2), krutihlava obecného (2), budníčka lesního (4) a ledňáčka říčního (2). Nově k nim přibyl i projekt slavíka modráčka střeoevropského, kterému se věnuje na Bílinsku Miroslav Horák společně s Jirkou Vaníkem, Annou Pikešovou a Martinou Hanzlíkovou. Na poměrně rozsáhlém území se jim podařilo odchytit 82 dospělců. Dále je nový i projekt Karla Pitharta u slípky zelenonohé (48 ad.), kterou v oblasti Prahy-Troje značí barevnými kroužky a sleduje tak se svými spolupracovníky nejen přežívání v projektu RAS, ale i jejich rozptyl do okolí (blíže viz článek na str. 13–15).

Ostatní evidované druhy sice splňují podmínku Kroužkovací stanice NM o odchytu minimálně 10 samců během hnízdní sezóny v jednom projektu, ale bohužel celkové počty jsou zatím pro úspěšné vyhodnocení příliš nízké. Řešením by mohlo být buď rozšíření

lokality a zvýšení počtu odchytávaných jedinců v rámci jednoho projektu nebo zvýšení počtu míst, kde bude probíhat projekt RAS pro daný druh. Rád bych proto požádal kroužkovatele, kteří uvažují o zapojení do projektu RAS, aby si, pokud je to v jejich možnostech, vybrali ten druh, u kterého byla již studie RAS zahájena, anebo druh, u kterého je v jejich silách okroužkovat 30–40 jedinců během hnízdní sezóny.

Letošní rok dovrší první pětileté období projektu RAS u nás. Několika projektům se úspěšně daří nashromáždit dostatečné množství dat pro statistickou analýzu. Někteří k tomu využili značení barevnými kroužky, které se jeví jako velmi užitečný pomocník v projektech RAS.

Chtěl bych poděkovat všem kroužkovatelům za jejich dosavadní úsilí a pevně věřím, že i v dalších letech vytrvají a zároveň se přidají další spolupracovníci. Případným zájemcům doporučuji k prostudování Zprávy RAS, které se analýze přežívání věnují podrobněji a jejichž čtvrté číslo vyšlo na přelomu roku. Jsou dostupné na stránkách společnosti (www.czechringing.com), případně je na vyžádání zašlu e-mailem.

Odchyt vlaštovek obecných na přehrávku hlasu mimo rákosiny

Jaroslav Cepák | krouzkovaci_stanice@nm.cz

Vlaštovka obecná v kroužkovacích statistikách dlouhodobě figuruje mezi deseti nejkroužkovanejšími druhy pěvců. Je to jednak díky dobré přístupnosti hnízd (v roce 2011 tvořila nevzletná mláďata zhruba třetinu z celkového počtu ročně okroužkovaných vlaštovek), zejména ale díky odchytům nocujících vzletných ptáků v rákosinách. Pouze velice nízké počty tvoří vzletní ptáci odchytávání na hnízdištích, a to i přesto, že tento způsob odchytu se dá vcelku bezproblémově a úspěšně realizovat (Jelínek 2011). V roce 2011 bylo na hnízdištích odchyceno jen 19 % z celkového počtu označených dospělých ptáků ($n=1234$) a pouhých 3 % tohotočasných mláďat ($n=3452$).

Přehrávka zpěvu vlaštovky je již delší dobu běžně využívanou metodou při odchytu vlaštovek v rákosinách. V letech 2010 a 2011 jsme ji s úspěchem využívali i při odchytu dospělých hnízdících vlaštovek v zemědělských objektech na Třeboňsku. Metoda zvyšovala zejména úspěšnost odchytu samců. Překvapivým zjištěním bylo, že v druhé polovině července a v srpnu se ve vyšších počtech (a mnohem ochotněji než samci) na přehrávku zpěvu odchytávali i tohotočasní vzletní jedinci. Zajímavé je, že v naprosté většině se nejednalo o místní mláďata (všechna mláďata ve sledovaných koloniích byla označena). Proto jsem se v srpnu 2012 rozhodl vyzkoušet odchyt na přehrávku zpěvu samce i mimo námi sledovaná hnízdiště a to v objektu, kde vlaštovky vůbec nehnízdí. K realizaci

jsem si vybral stodolu v dlouhodobě neobývaném stavení v obci Libořezy (okres JH). V této vesnici hnízdí cca 40–50 párů vlaštovek (před zrušením vepřína a kravína před deseti lety to byl zhruba dvojnásobek).

K odchytu jsem použil desetimetrovou pětikapsovou síť (vlákno 75/2, oko 16 mm). Síť byla umístěna uprostřed stodoly, do které měly vlaštovky možnost vletnout ze dvou stran pootevřenými vraty. Za šest dnů (cca 35 hodin) odchytu mezi 20. a 25. srpnem se podařilo odchytit celkem 227 ex. (219 juv. a 8 ad. ptáků). Pouze v jednom případě byl kontrolován pták s kroužkem – mládě označené počátkem srpna v sousedním stavení.

I přesto, že byla síť umístěna v šeru, se jí někteří ptáci (vlaštovky velice dobře vidí) úspěšně vyhýbaly – efektivitu odchytu by jistě zvýšilo použití tenčí monofilamentové sítě. Výhodu této metody odchytu spatřuji především v mnohem menší organizační, časové a fyzické náročnosti v porovnání s odchytu v rákosinách. Navíc ho lze realizovat za každého počasí (síť pod střechou je chráněna proti dešti i slunci), v podstatě v kterémkoli vhodném objektu a v jakoukoli denní dobu. Otázkou je pouze původ odchytávaných ptáků – lze ale předpokládat, že alespoň část z nich patří k místní hnízdní populaci. To by měly ukázat odchuty hnízdících ptáků v následujících letech. Popsaná metoda odchytu by mohla najít uplatnění především jako doplněk při sledování hnízdních populací tohoto druhu (např. projekt RAS).

Literatura

JELÍNEK V. (2011): Odchyt vlaštovek obecných do nárazových sítí na hnízdišti. *Kroužkovatel* 11: 14–15.

Determinace lindušek zastižených na severočeských výsypkách

Martina Hanzlíková | mart.han@seznam.cz

Miroslav Horák | mira.horak@centrum.cz

Pro kroužkovatele, kteří se nespokojují s pouhým natažením sítí na nějakém atraktivním stanovišti, ale chtějí zvýšit počet kroužkovaných ptáků u druhů s poměrně malým množstvím kroužkovaných výsledků, představují lindušky skupinu ptáků velmi zajímavou.

Podle údajů v našem „Atlasu migrace“ se počet kroužkovaných ptáků u jednotlivých druhů liší, nejvíce v závislosti na vzácnosti jejich výskytu, ovšem společně mají jedno: počty retrapů rozhodně nejsou dostatečné natolik, abychom se s nimi mohli jako kroužkovatelé spokojit. Pokud pak vezmeme v úvahu i změny v krajině, jejichž jsme a budeme svědky, je rozhodně žádoucí se linduškami zabývat. I proto, že v současnosti máme k dispozici výkonné přehrávky i množství dostupných hlasových projevů mnoha druhů ptáků, a počet chycených ptáků tak můžeme výrazně zvýšit. Navíc lindušky mohou být vhodné „cílové“ druhy pro „síťáře“ i „sklopaře“.

I když determinace jednotlivých druhů při určování odchycených ptáků zřejmě nebude větším „oříškem“, je jistě vhodné na několika ukázkách některé znaky ilustrovat.

Linduška úhorní patří v České republice k velmi vzácně hnízdícím druhům. Na výsypkách v Podkrušnohoří se však vyskytuje pravidelněji. Na hnízdiště přiletá od 2. poloviny dubna. Vyskytuje se na sušších místech výsypek, kde je na větší ploše holá půda. Ptáci v takovém prostředí potřebují velmi rozsáhlý potravní revír. Samci prudce odhánějí příslušníky svého druhu, ale i díky tomu nebývá neobvyklé, že se do jedné natažené sítě chytanou dva ptáci. Tato linduška je z našich lindušek největší. Je výrazně dlouhá

a štíhlá s dosti dlouhým ocasem a vysokými nohama. Většinu času tráví na zemi. Běhá rychle a při zastavení se napřimuje. Je téměř jednobarevná. Od ostatních lindušek se vedle velikosti liší krémově žlutohnědou hrudí, neskvrněnou, nebo jen s jemným skvrněním.

Vzhledově i velikostně nejpodobnější jsou si linduška lesní a linduška luční, a proto je velmi obtížné rozeznat je v přírodě výhradně podle zbarvení (pokud bychom neměli možnost posoudit další projevy jejich chování). Obě mají prsa podélně proužkovaná. U lindušky lesní je obvykle dobře znát výrazný rozdíl mezi silnějšími proužky na prsou a úzkými proužky na bocích. Linduška luční má výraznější tmavé pruhování na hrudi a tyto proužky jsou téměř stejně silné jako proužky na bocích.

Linduška rudokrká na našem území patří k druhům pravidelně protahujícím. Na jaře ji můžeme zastihnout od konce dubna do druhé květnové dekády. Podzimní tah probíhá od konce srpna do první poloviny října. Do zimního šatu přepelichává v červenci a v srpnu, a pak ji lze při pozorování v terénu na podzimním tahu těžko rozeznat od lindušky horské či luční. V loňském roce bylo menší hejno zastiženo na výsypce Pokrok. Lindušky se zdržovaly necelý týden na přelomu dubna a května na podmáčené louce v těsné blízkosti vodní nádrže s bohatými porosty rákosu a vrbiček. Na jarním tahu a v době hnízdění lze ptáky snadno rozeznat od ostatních druhů lindušek podle cihlově hnědého hrdla a hrudi. Cihlově zbarvený je i nadoční proužek. Rozsah zbarvení uvedených znaků u samců i samic je však velmi variabilní. Samice nemusí mít vždy cihlově zbarvené hrdlo a mladí ptáci jsou zcela bez skořicového zbarvení.

Zbarvení hrudi u lindušky rudokrké může být velmi variabilní.

Linduška úhorní má kostřec neskvrněný stejně jako záda, nebo jen s velmi nevýrazným skvrněním.

Linduška lesní má kostřec téměř bez skvrnění (u mladých ptáků je nepatrně výraznější skvrnění).

Linduška luční má kostřec mdle skvrněný, a to mnohem méně než záda.

Linduška rudokrká má kostřec výrazně skvrněný, většinou stejně jako záda.

Linduška lesní má zadní dráp dlouhý 7–9 (10) mm, silně zahnutý, kratší než zadní prst.

Linduška rudokrká má zadní dráp mírně zahnutý, dlouhý 9–19 mm, delší než zadní prst.

Spodní ocasní krovky jsou u lindušky úhorní bledě nebo žlutavě okrové.

Linduška lesní má ocasní krovky smetanově nažloutlé, výjimečně s tmavým osténkovým proužkem.

Spodní ocasní krovky lindušky luční jsou bílé až smetanové, bez osténkového proužku.

Linduška rudokrká má ocasní krovky hnědobílé, někdy s rezavo-hnědým odstínem, nejdelší mají většinou hnědočerný osténkový proužek nebo skvrnu.

U lindušky lesní zasahuje 5. RL 1–6 mm pod vrchol křídla.

U lindušky luční je 5. RL pouze 0–2 mm od vrcholu křídla.

Použitá literatura:

- ŠŤASTNÝ K., HUDEC K. A KOL. (2011): Fauna ČR – Ptáci 3/I, Akademia Praha
 ŠŤASTNÝ K., BEJČEK V., HUDEC K. (2006): Atlas hnízdního rozšíření ptáků v České republice, 2001–2003, Aventinum Praha
 HROMÁDKO M. A SPOL. (1992): Příručka k určování našich pěvců 1, Hradec Králové
 SVENSSON L. (1975): Identification Guide to European Passerines, Stockholm
 SAUER F. (1995): Ptáci lesů, luk a polí, Ikar Praha

Foto: Miroslav Horák, Martina Hanzlíková

Projekt barevného značení lindušky úhorní v ústeckém kraji

Václav Beran | lutra@email.cz

S barevným značením lindušek úhorních jsme začali v roce 2012. Projekt probíhá v hnědouhelných těžebních oblastech v Ústeckém kraji. V roce 2013 plánujeme rozšíření projektu i do dalších lokalit s výskytem lindušky úhorní v ústeckém kraji. Projekt je plánovaný na dobu nejméně pět let, spíše však na deset let a více. Celkem máme zatím připraveno 400 odečítacích kroužků. Zájmovou oblastí je v ideálním případě celá populace v ústeckém kraji, reálně to však bude pouze část této populace na Mostecku a případně Litoměřicku.

Podrobným průzkumem místní populace v letech 2009–2012 jsem zjistil, že hnízdící populace je početnější, než se předpokládalo. Hnízdni hustoty jsou na některých místech značně vysoké a zdá se, že v ideálním prostředí dosahuje velikost teritoria pouze 2–5 ha. Při takto vysokých hustotách je však velmi obtížné stanovit velikost hnízdní populace bez individuálního rozlišení jedinců. Těžební krajina je navíc velmi dynamická, teritoria vhodná pro hnízdění v jednom roce mohou být v roce následujícím zcela či z části nevhodná pro hnízdění. Reakce místních hnízdících párů je neznámá a cílem je proto zjistit, jak na ztrátu či zhoršení kvality biotopu lindušky reagují. Z pozorování neznačených ptáků se zdá, že jsou konzervativní a snaží se v místě svého hnízdiště udržet i po výrazných negativních zásazích.

Základními cíli projektu barevného značení je zjistit:

- 1) celkovou velikost místní populace, hnízdni hustoty a velikost teritorií v různých typech prostředí
- 2) sledování přesunů lindušek úhorních v dynamické těžební krajině v jednotlivých letech
- 3) stanovení pevnosti vazby jednotlivých párů, zjišťování polygamie, počtu hnízdění v průběhu sezóny, hnízdní produktivity v různých typech prostředí a dalších parametrů hnízdní populace
- 4) zajištění programu RAS pro tento druh

Lindušky úhorní jsou značeny žlutými odečítacími kroužky s dvoumístným kódem. Kód je složen z kombinace čísel a písmen, na kroužku mohou být dvě čísla, číslo a písmeno, nebo dvě písmena. Odečítací kroužky jsou umísťovány na běhák levé nohy, počátečním znakem dolů, takže při odečítání čteme kód odspoda nahoru (viz obr.). Na pravou nohu je umístěn ornitologický kroužek

Foto: V. Beran

typu N. Za optimálních světelných podmínek je možné kroužek odečíst až na 80–100 m.

Lindušky jsou odchyťvány do nárazových sítí za pomoci přehrávání hlasu a také do sklopek. V případě nalezení hnízda jsou mláďata také barevně značena. Systematické hledání hnízd však v prvních letech projektu neplánujeme. V roce 2012 bylo barevně označeno 63 lindušek, z toho byla pouze čtyři mláďata na hnízdě.

Hlavní výzkumné cíle projektu jsou uvedeny výše. Výzkum je ale motivován především praktickými důvody. Smyslem je získat dostatek informací o místní hnízdící populaci, na základě kterých bude možné realizovat dlouhodobý a pokud možno finančně nenáročný management těžebních oblastí, který umožní dlouhodobé prosperování populace lindušky úhorní v tomto prostředí. Následným cílem je pak zavést vhodný management i v oblastech mimo těžební území.

Na projektu se podílí Václav Beran, Michal Porteš a Miroslav Horák. Veškerá data jsou shromažďována u V. Berana, který také shromažďuje zpětná hlášení a podává pravidelná každoroční hlášení barevně značených lindušek úhorních na kroužkovací stanici. Odpovídá také za zasílání kroužkovacích dat, případným odečitatelům barevného kroužku. Vzhledem k zaměření projektu a způsobu života lindušky úhorní však nepředpokládáme, že získáme zpětná hlášení mimo sledovanou oblast. I přesto vyzýváme všechny pozorovatele ptáků, aby při setkání s linduškou úhorní kontrolovali, zda je či není značená.

Odečítání barevně značených racků

Václav Beran¹ a Michal Porteš² | ¹ lutra@email.cz
² portes.michal@gmail.com

Barevné značení ptáků se nejčastěji využívá u druhů, které je po označení obtížné znovu odchyťt. Hlavní výhodou je zvýšení návratnosti označených jedinců. Například při značení břehoušů černoocasých na britských ostrovech kovovými kroužky byla návratnost 2,5 %. Po zavedení barevného značení bylo více než 80 % barevně označených jedinců alespoň jednou nahlášeno (Newton 2010). Klíčem k úspěchu projektu barevného značení je ale odečítání označených ptáků. Každý projekt je nutné dobře promyslet a naplánovat, o čemž informovali Beran a Cepák (2010).

Od počátku kroužkování se znalosti o migračním chování velmi rozšířily. Řada zemí shrnula výsledky v migračních atlasech a odborných publikacích. Proto je třeba dnes změnit zažitě praktiky a postupy kroužkování i odečítání. V dnešní době se rozvíjí speci-

alizace (RAS, CES, druhové specializace) a k ní patří i projekty barevného značení. Nejvíce projektů barevného značení funguje v západní a severní Evropě, kde je i nejvyšší počet odečitatelů. I u nás však létají tisíce ptáků s barevnými kroužky, problém je, že není, kdo by je odečítal. Malý zájem o odečítání u nás ilustruje projekt barevného značení racků chechtavých v Litvě. Projekt začal v roce 2008 a v ČR byli zatím odečtení jen tři jedinci. Např. v Nizozemsku bylo odečteno 52, v Británii 32, v Německu 30 a ve Francii 23 jedinců. Tento rozdíl není způsoben jen migrační strategií či méně kvalitní optikou našich ornitologů, ale především malým počtem lidí, kteří se odečítáním zabývají. Optika je pro odečítání důležitá, rozhodující roli však stále hraje „chuť odečítat“.

Racci jsou vhodnou a oblíbenou skupinou pro barevné značení. To dokládá i celkový počet projektů barevného značení v Evropě, kterých je u racka chechtavého zaregistrováno 75, u velkých racků 287 (9 *Larus chachinnans*, 125 *Larus argentatus*, 138 *Larus fuscus*,

Tabulka nejčastějších barevných kombinací kroužků, s kterými se v ČR lze potkat.

Barevná kombinace	Země	Druh	Poznámka
PLLL	Polsko	Racek bělohavý, r. stříbřitý, r. středomořský a kříženci	
PULL	Ukrajina	Racek bělohavý, r. stříbřitý, r. středomořský a kříženci	
PSLL	Ukrajina	Racek bělohavý, r. stříbřitý, r. středomořský a kříženci	
NLNL	Litva	Racek bělohavý, r. stříbřitý a kříženci	Na 2. místě kódu je vždy použito písmeno L
PNNN	Polsko	Racek bělohavý, r. stříbřitý, r. středomořský a kříženci	Písmeno P může být na různých místech kódu
XLLL	Německo	Racek bělohavý, r. stříbřitý, r. středomořský a kříženci	První písmeno vždy X
NNN:S	Slovensko	Racek bělohavý, r. středomořský	
NNN:U	Česká republika	Racek bělohavý, r. středomořský	Začátek značení v roce 2013
NNNH	Chorvatsko	Racek bělohavý, r. středomořský, r. stříbřitý, r. žlutohový	
TXXX	Polsko	Racek chechtavý	
SXXX	Chorvatsko	Racek chechtavý	
ENLL	Nizozemsko	Racek chechtavý	
LLL	Nizozemsko	Racek chechtavý	První písmeno vždy L
X.LLL	Německo	Racek chechtavý	První písmeno vždy X
PNNN	Litva	Racek chechtavý	
ZNNN	Slovensko	Racek chechtavý	Začátek značení v roce 2013
ZNNL	Česká republika	Racek chechtavý	Začátek značení v roce 2013

Vysvětlivky:

N – číslice, L – písmeno, X – číslice nebo písmeno

Vybrané životní historie racků odečtených na našem území v zimě 2013:

X080	Racek bělohavý označen jako pullus v roce 1996 u Branderburgu v Německu. Odečten 12. 2. 2012 v centru Prahy (M. Jelínek) a následně 12. 2. 2013 na Chomutovsku (M. Porteš). Jde o jednoho z nejstarších doložených racků bělohavých na našem území.
60BH	Racek žlutohový označen 19. 2. 2012 u Záhřebu v Chorvatsku. Odečten 14. 3. 2013 na Chomutovsku (M. Porteš). Vůbec první a zatím jediný označený racek žlutohový v Chorvatsku.
PKPL	Racek bělohavý označen 25. 5. 2012 jako pull na hnízdě v Polsku. Odečten 28. 1. 2013 na Chomutovsku (V. Beran, M. Porteš), následně 11. 2. 2013 ve Švýcarsku a již 14. 2. 2013 opětovně na Chomutovsku (M. Porteš).
671P	Racek bělohavý označen jako pull na hnízdě v roce 2003 v jižním Polsku. Kontrolován v letech 2003, 2008, 2010 jako zimující na pobřeží v severozápadní Francii. Na jaře 2012 odečten v místě kroužkování a v únoru 2013 na Chomutovsku (M. Porteš).
829P	Racek stříbřitý označen jako pull na hnízdě v roce 2003 v Polsku. V letech 2006, 2010 a 2012 zastížen zimující v Rakousku. Zde odečten také 17. 2. 2012 a 19. 2. 2012 již kontrolován v Německu u Drážďan. Následně v únoru 2013 odečten několikrát na Chomutovsku a Ústecku (V. Beran, M. Porteš).
PEPU	Racek bělohavý označen v květnu 2011 v jižním Polsku. Kontrolován v centru Prahy 12. 2. 2012 (M. Jelínek) a již 18. 2. 2012 odečten v Chorvatsku nedaleko Záhřebu. Následně hned 22. 2. 2012 zastížen nazpět na Chomutovsku (V. Beran). V zimě 2013 následně opakovaně kontrolován na Chomutovsku (V. Beran, M. Porteš).
PHEZ	Racek bělohavý kroužkovaný jako pull na hnízdě v Polsku v roce 2011, 12. 2. 2012 zastížen v centru Prahy (M. Jelínek), 20. 2. v Německu u Drážďan a 23. 2. odečten nazpět v centru Prahy (M. Jelínek). Podobně 16. 2. 2013 kontrolován na Chomutovsku (M. Porteš), následně zjištěn 26. 2. v jižním Polsku u města Swidnica a 6. 3. 2013 odečten opět na Chomutovsku (M. Porteš).
PASU	Racek bělohavý kroužkovaný jako pull na hnízdě v Polsku v roce 2009. Dne 16. 2. 2012 zjištěn v centru Ústí nad Labem (V. Beran) a již 18. 2. odečten u Záhřebu v Chorvatsku. Následně 27. 2. 2012 kontrolován zpět v ČR na Chomutovsku (M. Jelínek, D. Černý).
536P	Racek bělohavý označen v květnu 2002 v jižním Polsku. V únoru a březnu roku 2003 odečten v západní Francii. Od té doby bez kontroly. Dne 14. 3. 2013 byl odečten na Chomutovsku kovový kroužek DN 12638 (M. Porteš). Šlo o jedince 536P, který ztratil odečítací kroužek. I takto lze získávat důležité informace o životnosti a kvalitě různých typů plastových barevných kroužků.
S06B	Racek chechtavý značen 5. 2. 2012 v Chorvatsku u Záhřebu jako + 2K pták. Dne 21. 2. 2012 odečten v Itálii u města Rimini. V únoru 2013 pak kontrolován na Mostecku (M. Porteš) a Chomutovsku (V. Beran, M. Porteš).
LNB	Racek chechtavý kroužkovaný kroužkem EX 86179 jako pull na hnízdě na Pardubicku v roce 2005. V říjnu 2006 odečten v Nizozemsku u Arnhemu a v roce 2007 tamtéž odchycen a doplněn bílým odečítacím kroužkem LNB. V letech 2007–2013 zde pravidelně kontrolován na stejné lokalitě v okolí Arnhemu vždy od konce července do přelomu února/března. V Nizozemsku naposledy odečten 12. 3. 2013 a 18. 3. 2013 kontrolován na Chomutovsku (M. Porteš).

15 *Larus michahellis*) a 13 u racka bouřního. Barevně jsou ročně značeny tisíce racků. Většina druhů se s oblibou shromažďuje ve velkých hejnech, často i uprostřed velkých měst. Někde je odečítání snadné (města, skládky odpadků), jinde je možné pouze s výkonnou optikou (vodní nádrže, pole). Ve městech občas stačí na odečítání i binokulární dalekohled.

Odečítání racků není žádná věda a zapojit se může každý. Pro začátek doporučujeme zimní období ve větším městě. Potřebujete jen dalekohled (ideálně stativový), trpělivost a odolnost vůči počátečním neúspěchům. Až začnete racky systematicky prohlížet, rychle objevíte nějaký kroužek. Při odečítání je zcela zásadní hlásit pouze odečty, se kterými jste si zcela jisti. Hlášení chybných odečtů vnáší jen zmatky a nepřesnosti. Doporučujeme zapisovat si všechny, i neúplné odečty a provádět fotodokumentaci kroužků. Minimální rušení sledovaných ptáků je samozřejmostí a zmiňujeme ho jen pro úplnost.

Nejčastějším typem kódu na barevných kroužcích u racků je čtyřmístný kód složený buď z písmen, nebo kombinace písmen a číslic. Kód může být čten odshora dolů či odspoda nahoru, někdy je doplněn přídatnými znaky (nejčastěji tečkou nebo dvojtečkou) na různých místech kódu. Kódy jsou vždy specifické pro daný projekt a obvykle i zemi. Kompletní přehled projektů barevného značení naleznete na www.cr-birding.org.

Systematickým odečítáním je možné získat překvapivá množství zpětných hlášení. Za letošní zimu (listopad 2012 – březen 2013)

jsme (VB a MP) získali 1047 odečtů od 410 jedinců ze 17 zemí (Polsko – 211 ex., ČR – 73 ex., Německo – 55 ex., Ukrajina – 20 ex., Chorvatsko – 12 ex., Litva – 8 ex., Finsko – 6 ex., Slovensko, Nizozemsko, Estonsko – 4 ex., Maďarsko, Švýcarsko – 3 ex., Dánsko, Belgie – 2 ex., Rusko, Lotyšsko a Srbsko – 1 ex.). Celkem bylo v tomto období kontrolováno šest druhů racků, nejčastěji byl odečten racek bělohavý (253 ex.), následovaný rackem chechtavým (126 ex.), rackem stříbřitým (24 ex.), rackem bouřním (4 ex.), rackem žlutonohým (2 ex.) a černohlavým (1 ex.). Ačkoliv racek bouřní u nás zimuje i v tisícových hejnech, čtyři odečty ukazují na velmi malou prokroužkovanost u tohoto druhu. Odečítání kroužků rozhodně není žádná soutěž. Přehledné počty uvádíme pouze pro ilustraci, že je odečítáním možné získat rozsáhlé výsledky.

Proto vás vyzýváme: nebojte se a zkuste to! Zapojit se může každý, není třeba být kroužkovatel. Ale pozor, je také návykové! Jakmile jednou odečítání propadnete, bude těžké přestat. Naším přáním je, aby tuto závislost okusilo co nejvíce českých ornitologů.

Literatura:

- BERAN V. a CEPÁK J. (2010): Přídatné značení – pozhánání nebo prokletí? *Kroužkovatel* 9: 7–9.
NEWTON I. (2010): Bird Migration. London: Harper Collins Publishers.

Metodika RAS jako základ pro celoroční studium ptačích populací

Zdeněk Valeš¹ a Petr Klvaňa² | ¹ zetval@volny.cz
² petr_klvana@nm.cz

Zaznamenáním historie zpětných odchytů lze získat informace o třech základních faktorech početnosti ptačí populace – meziročním přežívání, produktivitě a rozptylu studovaných druhů (blíže Telenský et al. *Kroužkovatel* 13). K zjišťování míry přežívání můžeme využít buď výsledky založené na počtu zpětných hlášení od mrtvých jedinců nebo využíváme historie zpětných hlášení od kontrolovaných nebo odečtených jedinců. Problémem získání zpětných hlášení od zabíjených jedinců je dlouhodobý trend snižování počtu hlášení. Studie v severní Americe ukázaly, že je od lovců hlášena pouze třetina zabíjených okroužkovaných ptáků (Nichols et al 1991). Změnu by mohlo přinést umístění webové adresy na kroužek, jak to provedli ve Velké Británii, které zvýšilo počet hlášení o 26 %. Z těchto důvodů byla webová adresa zavedena také u některých typů našich kroužků. Nejčastěji se s ní budou kroužkovatelé setkávat u kroužku typu K, který je také nejmenším kroužkem, u nějž bylo možno webovou adresu ještě použít. Míra meziročního přežívání je tak hlavně studována na základě metody historie zpětných hlášení od kontrolovaných či odečtených jedinců tzv. capture-recapture model. Tento model je základem pro projekty CES a RAS. Ti, co se věnují nějakému druhu, nakonec většinou dospějí k tomu, že by se chtěli o dané populaci dozvědět více než nám dovoluje samotný metodický rámec projektu RAS. Co lze tímto „celoročním“ přístupem zjistit?

V roce 2010 zveřejnila trojice britských kroužkovatelů výsledky desetileté studie v rámci projektu RAS u kosa černého (Robinson et al. 2010). Za studijní plochu si zvolili zahradu o velikosti 20 × 20 m, kam byli kosi lákáni na nabízenou potravu (jablka) a následně chytáni a barevně značeni. Takto se podařilo přilákat většinu kosů v okruhu cca 200 m. Ukázalo se, že anglické zahrady hostí pro nás těžko představitelnou hnízdní populaci kosů. Během hnízdní se-

zóny 2005 bylo na zmíněné zahradě odečteno 164 kosů s odlišnou barevnou kombinací! Za deset let, kdy byli ptáci odečítáni z tepla domova, se podařilo získat úctyhodných 12 000 odečtů. Cílem studie bylo zjistit míru přežívání místní populace v průběhu roku. Rok výzkumníci rozdělili do šesti dvouměsíčních period, pro něž určili míru přežívání samic a samců. Míra přežívání sezónně kolísala. Nejnižší mortalita byla během podzimu, kdy od srpna do konce listopadu zemřelo pouze 9 % jedinců. V zime mortalita vzrostla, když v průběhu prosince až března zemřelo 33 % sledovaných kosů. Nejvyšší mortalita byla však zaznamenána v hnízdním období, když od dubna do konce července zemřelo 58 % ze všech sledovaných ptáků. Co se týká rozdílu mezi samci a samicemi; samci měli vyšší úmrtnost v období únor/březen, kdy obhajovali svá teritoria, samice pak v hnízdním období červen/červenec. Mezi další výsledky lze pak zařadit i řadu kontrolních odečtů a odchytů v blízkém okolí, které značí jen nízkou míru rozptylu dospělých ptáků. Jednou z nevýhod barevného značení je skutečnost, že často nedokážeme odlišit mezi úmrtím a trvalým opuštěním lokality. Jak však ukázala tato studie, systematickým a dlouhodobým studiem u vhodného druhu lze tento problém vyřešit. Podobný typ studií, ať již se jedná o barevné značení či systematické „prochytávání“ lokality, nám může poskytnout cenné a unikátní informace nejen o meziročním přežívání jedinců lokální populace, ale i např. o změnách teritorií, míře emigrace či imigrace na lokalitě, rozptylu jedinců na základě pohlaví a věku, prostě informací, které nám u našich „stálých“ druhů citelně chybí. U migrujících druhů mohou zejména studie využívající barevné značení pomoci stanovit skutečnou délku hnízdní sezóny, tedy informaci, kdy se daný jedinec poprvé objeví na hnízdní lokalitě a kdy ji opouští. To jsou velmi důležitá data pro diskusi, jak ovlivňuje oteplování klimatu, načasování hnízdění a délku hnízdní sezóny. V Británii je tento typ výzkumu velmi oblíben zejména u druhů obývajících zahrady, jako jsou již

zmínění kosi černí, oba druhy vrabců, špačci, velmi vhodné jsou i vlaštovky obecné.

U dálkových migrantů s poněkud skrytějším způsobem života je samozřejmě velmi těžké sledovat populaci po celý rok. U těchto druhů je důležité studium meziročního přežívání na hnízdištích (CES, RAS). Ovšem k získání vhledu do problematiky těchto populací je nutné sledovat i migrační trasy a zimoviště. Změny prostředí a průběh počasí na zimovišti mohou úzce souviset se změnami početnosti, což prokázala studie vycházející z projektu RAS ve Velké Británii. U všech tří druhů vlaštovkovitých ptáků zimujících v různých částech Afriky existuje vztah mezi meziročním přežíváním a počasím na zimovišti (Robinson a kol. 2008). Podobné výsledky můžeme dát do souvislosti i s počasím na hnízdišti, kdy britská studie u jiříček obecných prokázala negativní vztah mezi přežíváním a dlouhodobým deštivým počasím během hnízdní sezóny (Cowley, Siriwardena 2005).

Dlouhotrvající studie mohou pomoci odhalit důležité životní etapy mnoha ptačích druhů a ukázat na konkrétní příčiny změn

jejich početnosti. Projekty, jako je CES nebo RAS, tak mohou významně zvýšit úroveň znalostí o jednotlivých ptačích populacích a stát se oporou ochraně biodiverzity v naší krajině.

COWLEY, E. & SIRIWARDENA, G.M. (2005): Long-term variation in survival rates of Sand Martins *Riparia riparia*: dependence on breeding and wintering ground weather, age and sex, and their population consequences. *Bird Study* 52, 237–251.

NICHOLS, J.D., BLOHM, R.J., REYNOLDS, R.E., TROST, R.E., HINES, J.E. & BLADEN, J.P. (1991): Band reporting rates for Mallards with reward bands of different dollar values. *Journal of Wildlife Management* 55, 119–126.

ROBINSON, R.A. J. J. KEW and A. J. KEW (2010): Survival of suburban blackbirds *Turdus merula* varies seasonally but not by sex. *J. Avian Biol.* 41: 83–87.

ROBINSON, R.A., BALMER, D.E. & MARCHANT, J.H. (2008): Survival rates of hirundines in relation to British and African rainfall. *Ringing & Migration* 24:1–6.

Za přezimujícími střízlíky obecnými

Lucie a Martin Brejškovi | panorpa@email.cz

Krátký zimní den většinou příliš neláká k delším výletům za kroužkováním ptáků. I pokud zrovna brzké víkendové vstávání nepatří k vašim nejoblíbenějším činnostem, není na rozdíl od jarní sezóny nic ztraceno. Což třeba vyrazit po obědě za přezimujícími střízlíky?

Předně je třeba připravit se na fakt, že protahující a zimující střízlíky obecné můžeme očekávat v biotopech velmi odlišných od těch, kde tráví hnízdní sezónu. Jinými slovy – v zimě se nemusíme vypravit za střízlíky do jejich prostředí, ale naopak oni přiletí za námi do našeho. Zveme vás na odchyt ptáků, kteří žijí skrytě uprostřed lidských sídel. Prakticky stoprocentně jde o ptáky, kteří se na daném místě v době rozmnožování nikdy nevyskytují. Samozřejmě, množství střízlíků zimuje v rákosinách a při březích vod, ale cílem této metodiky je ta část populace, která se dočasně stane „synantropní“.

Kdy je správné období?

Vhodná doba pro chytání začíná v říjnu a končí přibližně na konci února. V říjnu se počty protahujících střízlíků zvyšují a kulminují začátkem listopadu, v období „Dušiček“. V tuto dobu, zvláště po ránu, je možno potkávat střízlíky na řadě netypických míst, např. v parkové zeleni v rušných částech měst. Tito ptáci odpočívají po nočním tahu a co je důležité – dočasná místa (tzv. stopovers) obhajují proti jiným příslušníkům svého druhu jako krátkodobé teritorium.

Průtah severovýchodní populace střízlíků pokračuje ještě v prosinci. Ptáci jsou i poté schopni měnit místa pobytu v závislosti na počasí a také na interakci mezi jedinci. Kterýkoli pták může být vyhnán a nahrazen silnějším jedincem. Populace střízlíků jsou dlouhodobě poměrně stabilní v celé Evropě, výkyvy početnosti mají vždy souvislost s klimatickými podmínkami. Výrazné snížení početnosti následovalo vždy po velmi studené, dlouhé zimě se sněhovou pokrývkou. Většina střízlíků není schopna přežít zimu v těchto biotopech, kde hnízdí. Limitujícím faktorem pro členovcovitého ptáka je dostupnost potravy. Proto migrují do klimaticky příznivějších oblastí, což jsou kupodivu i intravilány obcí, a také vykazují i v zimě silné teritoriální chování.

Kde a jak hledat?

Pro začátek se klidně smíříme s tím, že půjdeme hledat jedince, o jejichž lokalizaci nemáme ani tušení. I když si výskyt střízlíka ob-

vykle spojujeme s vývratem u potoka, můžeme se bez obav vypravit i do míst, kde vůbec žádná voda není. Co se nadmořské výšky týče, zimující jedinci byli odchyceni i v obci ve výšce 740 m.n.m. Potřebujeme zařízení k hlasité reprodukci hlasu střízlíka a záznam zpívajícího samce kombinovaný s projevem rozčilení (např. osvědčený Roché 2000). Nejlepším biotopem jsou staré vilové čtvrti s dobře vyvinutými porosty, vnitrobloková zeleň mezi „činžáky“, zarostlé části hřbitovů, sklad europalet, ale klidně i panelákové sídliště. V podstatě kdekoli, kde jsou nějaké, nejlépe husté porosty, ploty a dříví a vždyzelené keře. Sezónní chatičkové a zelinářské zahrady klidně lze vynechat, přezimující střízlíci v obcích preferují trvale obydlená místa. Při procházení přehráváme akustickou provokaci a chvílemi v klidu nasloucháme.

Jak na ně?

Pokud je střízlík v doslechu, vždy reaguje některým typem hlasu a často se přiblíží. Typicky je reakce rychlá a razantní. Nedáme se rozhodit ani faktem, že reagující pták sedí na plotě (nebo uvnitř) přísně střeženého soukromého pozemku, v rušné části města, ani přítomnými lidmi a rychle instalujeme dosedací sklopku, kde návnadou je právě hlas střízlíka umístěný pod spouštěcím bidýlkem. Výška sklopky nad zemí je zhruba kolem půl metru. Nezřídka je pták chycen do 1–3 minut. Postup je diskrétní a jediný možný na většině veřejných míst, kde by nebylo možno na natažení sítě ani pomyslet.

Není nad ploty

Plotníček nebo také Zaunkönig jsou některá další střízlíkova jména a my jeho oblíbené ploty dobře využijeme. Prakticky jakýkoliv prostupný plot, drátěný, plaňkový, s podezdívkou i bez, výrazně zvyšuje šanci na úspěšný odchyt. Pták se cítí kryt plotem bezpečně a pohybuje se ve svislém směru jednotlivými oky přesně do úrovně spouštěcího bidélka. Sklopka by měla být umístěna kolmo k podélné ose plotu ne více než 10 cm od ok (planěk, podezdívky). Stejně lze využít na úplně holé ulici např. popelnici, lavičku nebo někde rovnáné dříví. Tyčka s nastavitelnou výškou určená pro podepření rybářských prutů umožní pohodově nastavit výšku sklopky.

Tento způsob je účinný, pohotový a elegantní. Celé zařízení má rozměr cca jako A4 sešit, skládací „rybářská“ tyčka stačí kolem 50 cm a MP3 přehrávač se vejde do dlaně. Odchyt lze provést nenápadně i v místech s procházejícími lidmi nebo pod dohledem bdělých strážných kamer na objektech (bylo by zajímavé zjistit, co si pracovník ostrahy analyzující záznam o odchytu myslí). Uvádíme tu stručný návod, každý si nakonec osvojí vlastní modifikaci.

Nalíčená dosedací sklopka. Foto: Břejškoví

Většina z těch, kdo metodu vyzkouší, je překvapena počtem zjištěných ptáků a jejich reakcí. Přijde také poznání, že určité místo je obsazováno různými střízlíky v následujících letech. Lokality jsou stejné, ptáci se mění. Metoda se nehodí na odchyt zimujících střízlíků v rákosinách, pobřežních porostech a dalších přírodních prostředích. Tam je nárazová síť lepší volba.

Bojovat, nebo se jen předvádět

Popsaná metoda odchytu je založena na velmi silné reakci rezidentního jedinice vůči vetřelci. Cílem útoku je fyzický kontakt. Nahrávkou přivolaní dva držitelé sousedních teritorií se do sebe zaklesli drápy a bojovali na zemi údery zobáku. Zajímavé je, že tímto způsobem reagují v zimním období i samičky, i když lze předpokládat, že mají reakci obecně mnohem slabší. Samičky byly touto metodou odchyceny přibližně v poměru 1:14. Podle Armstronga (1956) reagují jedinci střízlíka v zimě podstatně razantněji, než v hnízdní

době, protože přežití zimy závisí na udržení teritoria. Přibližně od března se náhle změni reakce samců střízlíka. Na provokaci reagují hlasitým zpěvem z vyvýšeného místa. Zpěv je jiná kvalita obrany teritoria a ještě současně s předváděním různých postojů pozitivně působí na potenciální partnerku. Odchyt samce do dosedací sklopky na jaře je spíše výjimečný a samičky nereagují vůbec.

V březnu, kdy skončí „sezóna“ zimujících střízlíků, není vůbec nutné odložit dosedací sklopku. Stejnou metodou lze úspěšně chytat budníčky menší, větší i lesní. Dále rehká domácího a sedmihláška hajního. Výčet tím zdaleka nekončí, ale spolehlivost odchytu u dalších druhů už není tak vysoká.

Video z odchytu lze shlédnout na adrese: www.youtube.com/watch?v=ZEFxUyotn-BY&feature=youtu.be

Literatura:

ARMSTRONG E. A. (1956): Territory in the Wren *Troglodytes troglodytes*. *Ibis* 98: 430–437.
ROCHÉ J. C. (2000): Die Vogelstimmen Europas auf 4 CDs. *Franckh-Kosmos-Verlag*. 3. Teil

Projekt barevného značení slípký zelenonohé

Předběžná zpráva za roky 2011–2012

Karel Pithart | pith@volny.cz

Slípka zelenonohá je (byla) v ČR běžným druhem na všech vhodných vodách od nížin až po střední polohy. Počet hnízdicích párů byl v letech 2001–2003 odhadnut na 4–8 tisíc párů (Šťastný a spol. 2006), s klesajícím trendem početnosti. Zdá se, že pokles početnosti pokračuje, čemuž nasvědčují jak zprávy terénních ornitologů, tak údaje z databáze Kroužkovací stanice. Jestliže ještě v osmdesátých letech se okroužkovalo ročně v průměru kolem 70 ex., v devadesátých letech klesl průměrný roční výsledek na 22 ex., a v současnosti dále klesá (Cepák a kol. 2008).

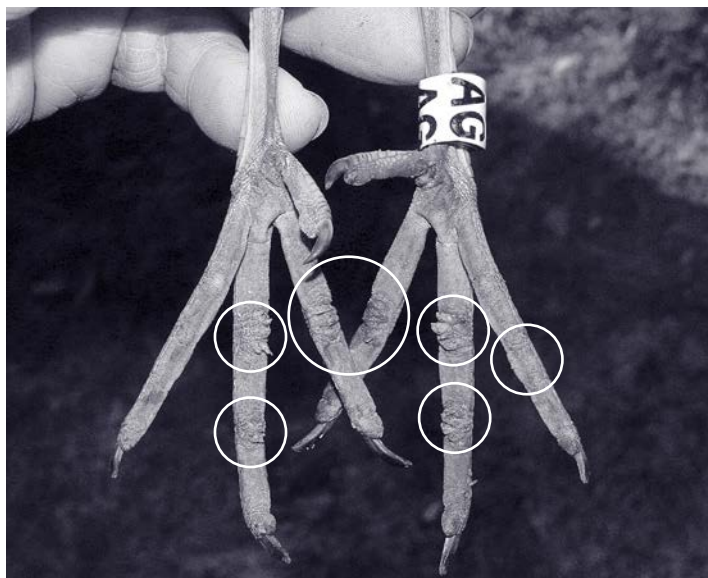
V Praze je slípka zelenonohá běžně hnízdicím vodním ptákem – Fuchs a kol. (2002) uvádí cca 100 párů na území Velké Prahy. Nejrozsáhlejší oblast souvislého výskytu nalezneme na jihovýchodním okraji města v povodí potoků Rokytka a Botiče, kde je nejvíce vodních nádrží. Hnízdí i na místech bez větších vodních ploch, ve vilových čtvrtích s drobnými parkovými nádržemi, běžně podél toku Vltavy. Výskyt na řece je pozoruhodný tím, že zde často obývá místa, která neoplývají dostatkem příbřežních porostů. Trend početnosti na území Velké Prahy je pak dvojího charakteru. Zatímco v původních biotopech na okrajových rybnících stavy slípký zelenonohé stagnují nebo se snižují, velikost populace podél toku Vltavy a na parkových maloplošných nádržích se zvětšuje. Je zřejmé, že jsme svědky adaptace na (velko)městské prostředí, které je provázáno a podmíněno utlumením vrozené plachosti. Je možné, že vznik této populace má původ v zimujících jedincích, kteří si na Vltavě musili zvyknout na stálou přítomnost a relativní neškodnost člověka.

Nejpočetněji se v Praze slípka zelenonohá vyskytuje v areálu zoo v Troji, kterou obývala od jejího vzniku. Již Veleslav Wahl v publi-

kaci Pražské ptactvo (1945) zmiňuje 1–3 páry, které každoročně obývaly příhodné prostředí starého mlýnského náhonu v dolní části zoo. Tento stav se zachoval až do doby nedávno minulé, každoročně jsme v tomto území zaznamenávali 2–4 obsazené hnízdní okrsky. Ještě do povodně 2002 byl stav setrvalý, počet párů se nezvyšoval, počty vyvedených mláďat sotva stačily na udržení populace. Přes dobré podmínky k přezimování (celoroční dostatek potravy, přístupná vodní hladina) nepřesahoval počet zimujících ptáků deset jedinců. Přitom na vltavském shromaždišti ležícím bezprostředně za plotem zoologické zahrady, zimovalo každoročně mnohem víc ptáků. Situace se začala rychle měnit v souvislosti s postupnou výstavbou areálu Vodní svět v dolní části zoo. Enormně se zvýšil počet menších vodních ploch s bohatou příbřežní vegetací, došlo k zahuštění volných ploch souše mezi cestami a expozicemi zvířat, a slípký najednou měly nejen kde vyhnízdit, ale také kde bez stresu přečkávat tlak proudících návštěvníků a kam se ukrývat před predátory. Populace narostla během pěti let do dnešního stavu 20(–22) hnízdicích párů a téměř 100 zimujících jedinců. Naskytla se tak příležitost pokusit se dozvědět něco o vlastnostech takové městské populace. Mezi léty 2007 až 2010 bylo v zoo okroužkováno 38 ptáků kovovými kroužky, výsledky však víceméně nahodilé kroužkování nepřineslo. Proto se v zimě 2010/2011 začalo se značením ptáků barevnými kroužky. Základní charakteristiky projektu viz Kroužkovatel 13. Každý chycený pták je změřen, zvážen a fotograficky zdokumentován. Kromě tělesných rozměrů (délka běháků maximální metodou, délka běháků s prostředním prstem, délka křídl, velikost čelní lysiny po špičku zobáku, hmotnost) je sledován vývoj zbarvení zobáku, běháků a čelní lysiny. Dále je zjišťován stav nohou s ohledem na přítomnost prasklin a otlaků.

Výsledky

První fáze projektu, barevně označit co největší počet ptáků ještě v době zimování, se podařila téměř z 90 %. Úspěšné odchty však přinesly výrazný nárůst plachosti původně krotkých jedinců. A v březnu, po usazení ptáků do hnízdních okrsků, se možnost odchytu výrazně snížila. Stoprocentní prokroužkování je takřka

Obr. 1 – Typické poškození chodidel víceletého ptáka pod prstovými klouby. Praskliny vznikají během zimního období a jsou trvalé.

Foto: K. Pithart

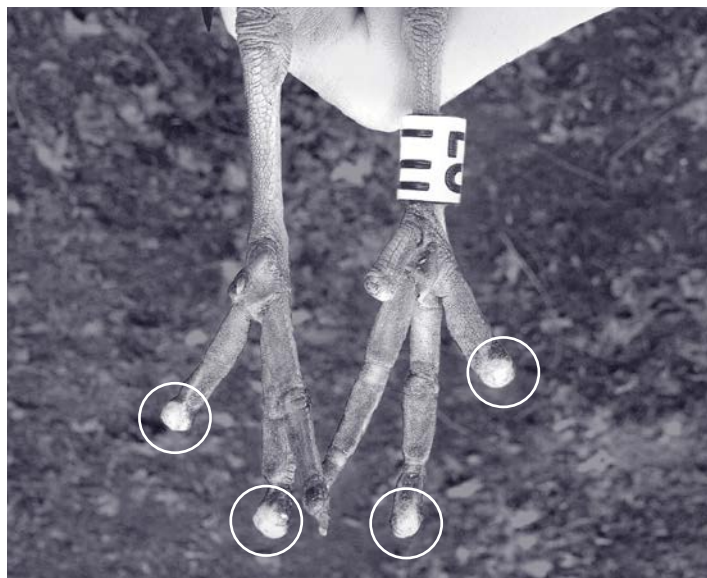
nedosazitelné. Ptáci jsou chytáni nejrůznějšími způsoby, nejčastěji na zákrm do sklopek o rozměru 45 × 45 cm se dvěma ramínky (Tab. 1). Pokusy s hlasovou přehrávkou nebyly příliš úspěšné, i když byly použity různé hlasy. Nejvíce se osvědčil hlas vábení, ptáci však reagovali velmi individuálně. Někteří po prvním pokusu o vyhledání domnělého soka brzy ochladli, jiní se vůbec nedali vylákat z porostu. Také pokusy s kombinací přehrávky vábení a atrapy soka byly negativní, atrapa neměla žádný pozitivní účinek. Odchyt do nárazové sítě o velikosti oka 42 mm byl úspěšný jen zčásti, přibližně polovina ptáků z kapsy vyskočí nebo se protáhne okem. Menší ptáci jsou schopni projít touto sítí i po zemi. Pokud se slípka v síti nezasekne za křídla nebo nohy, většinou se vyprostí. Větší úspěšnost jsme zaznamenali u retrapů, neboť ptáci se často zaklesli za kroužek.

Tab. 1: Druhy odchyty pro celou Prahu (n=330)

sklopka	217
zavřením v ubikaci	53
japonka 42 mm/12 m	21
zavřením ve voliére	11
do ruky v pleněru	9
do tenat	6
jinak	13

Do konce zimní sezóny 2010/2011 tak bylo v zoo označeno 68 jedinců slípky zelenonohé, bez označení zůstalo cca 17 ptáků, s podobným výsledkem skončila i zima 2011/2012. Roku 2012 bylo věnováno maximální úsilí označení mladých ptáků ještě před začátkem podzimního tahu. V měsících červnu až srpnu bylo v zoo označeno 35 mladých ptáků, dalších 16 na jiných pražských lokalitách.

Zkušenosti po dvou letech naznačují správnost volby výrobce, velikosti i umístění kroužků. Nezaznamenali jsme ani ztrátu, ani

Obr. 2 – Chybějící články u většiny prstů, jako důsledek omrzlin.

Foto: K. Pithart

výrazné poškození odečítacího kroužku. U retrapů jsme nezjistili žádné reakce patního kloubu na kovový kroužek. Kovový kroužek umísťujeme nad patu ze dvou důvodů: významně se snižuje pravděpodobnost zaklesnutí za různý rostlinný materiál a také jsme brali v úvahu okolnost, že u sledované populace naprostá většina jedinců zimuje v našich šířkách, kde musí přecházet pravidelně mnohastupňové mrazy. Kovový kroužek pak může být negativním tepelným mostem, především při pohybu ve sněhu, a tomu jsme chtěli předejít. Je nutno mít na paměti, že slípka zelenonohá jako druh není fyziologicky vybavena na zimování v podmínkách střední Evropy a že tato strategie není zadarmo (viz foto nohou).

Zhodnocení kvality odečítání

Odečítání kroužků této velikosti je v podmínkách zoo poměrně snadné. Sledování pomocí dalekohledu s deseti až dvanásobným přiblížením ve většině případů postačí. Přesto u některých písmen docházelo k nesnadnému čtení a možnosti chyby/záměny. Dvojice, kde doporučujeme jedno písmeno z kombinací vynechat, jsou především Y a V, M a W, E a F. My jsme z důvodu nedostatku barev a kódů tyto kombinace vynechat nemohli. Pravděpodobnost chybného čtení jsme snižovali použitím zaměnitelných kódů buď na vzdálených lokalitách, nebo s časovou prodlevou.

Úspěšnost odečtů v Zoo Praha

Existují jen 4 ptáci, kteří nebyli následně alespoň jedenkrát odečtení. Ve všech případech se jednalo o mladé ptáky, kroužkované v měsících leden, březen, červenec a září. S výjimkou lednového ptáka se tedy jedná o měsíce, kdy nelze vyloučit migrační chování. Většina ptáků byla odečtena mnohonásobně, 14 jedinců má na kontě víc než 100 odečtů, rekordmanem je ♂ AP, který byl do konce roku 2012 odečten celkem 207 ×. Průběžné odečítání je nesnadné jen v letních měsících, kdy je vegetace v maximálním rozvoji. Počet odečtů ke konci roku 2012 převýšil hranici 5600.

Tab. 2: Počty neoznačených jedinců v Zoo Praha

prosinec 2010	~ 75 ex.	listopad 2011	≥ 40 ex.	listopad 2012	15–18 ex.
únor 2011	32 ex.	leden 2012	~ 30 ex.	leden 2013	15(-20) ex.
březen 2011	17 ex.	duben 2012	~ 12 ex.	duben 2013	9 ex.

Velikost zimní a hnízdní populace

Rok 2011 byl pro sledování hnízdní populace zkušebním, letní sezona byla pokryta odečítateli jen částečně. Proto nejsou výsledky zcela průkazné. Přesto ze srovnání jarního a letního odečítání vyplynulo, že zoo je pro část ptáků skutečně jen zimovištěm. V průběhu měsíce března se ze zoo vytratila přibližně třetina ptáků ze zimního maxima. Jednalo se jak o adultní ptáky ($n \sim 11$), tak o mladé ptáky ročník 2010 ($n \sim 14$). Přesná čísla nelze uvést, protože nelze vyloučit, že v zoo (nebo blízkém okolí) zůstali do léta nejen ptáci, kteří aktivně hnízdili, ale také nezjištěný počet ptáků, u kterých jsme nezjistili ani obsazení hnízdního okrsku, ani vytvoření páru. Tito jedinci mohli vytvářet rezervu pro okamžitou náhradu uhynulých ptáků z úspěšnějších párů. Chovali se velmi skrytě a byli dokladováni až poté, co se objevili jako nový partner u již známých párů. Není tedy vyloučeno, že někteří z ptáků, kteří byli odečtení naposledy v měsíci březnu, nežili v zoo skrytě i nadále. Roku 2012, kdy byla trojská populace sledována plynule po celých 12 měsících, nebyla hypotéza skryté přítomnosti nehnízdících jedinců potvrzena. Zima 2011/2012 se odlišila od předchozí především menším počtem zimujících samců. Zima byla zprvu výjimečně mírná, mrazová perioda začala až v únoru a někteří pravidelní zimní hosté do zoo přišli na velmi krátkou dobu (viz § AK).

Maximální doložený počet zimujících jedinců:	2010/2011	– 84 (17.12.2010)
	2011/2012	≥ 80 (11/2011)
	2012/2013	≥ 80 (11/2012)

Počet obsazených hnízdních okrsků: 2011 = (20 –)22, 2012 = 20.

Pro první dva roky platí, že existuje významný rozdíl ve věkové skladbě hnízdních a zimujících ptáků. Mezi celoročně přítomnými jedinci se mladí ptáci (1K/2K) vyskytují zcela okrajově, kdežto v přezimující populaci převažují.

POMĚR POHLAVÍ a VĚKOVÁ SKLADBA u značených jedinců

Celoročně přítomní jedinci 2011	16 ♂♂, 15 ♀♀ (30 adulti, 1 imaturita)
Celoročně přítomní jedinci 2012	17 ♂♂, 12 ♀♀ (28 adulti, 1 imaturita)
Zimující jedinci 2011	15 ♂♂, 10 ♀♀ (11 adulti, 14 imaturity)
Zimující jedinci 2012	3 ♂♂, 10 ♀♀ (5 adulti, 8 imaturity)

OSÍDLENÍ ZIMOVIŠTĚ V ZOO

- odlet spadá do měsíce března až začátku dubna
- návrat od září do prosince, ale i dříve

PŘÍKLADY:	odlet*	přilet**	odlet*	přilet**
♂ AK adult	06.03.2011	04.02.2012	25.02.2012	08.12.2012
♀ HV adult	13.03.2011	09.12.2011	05.03.2012	23.09.2012
♀ EG adult	04.03.2011	04.02.2012	26.03.2012	29.12.2012
♂ CJ immaturus	14.03.2012	29.08.2012		

* poslední jarní pozorování, ** první (pod)zimní pozorování

Míra tažnosti trojské populace

Dospělí ptáci hnízdící v zoo se v podstatě z areálu nevzdalují, setrvávají po celý rok ve svých hnízdních okrscích. Pouze malá část ptáků se z míst, kde při silných mrazech zamrzají vodní plochy, vzdaluje na dobu co nejkratší. Jedná se vesměs o vzdálenosti v řádu desítek, maximálně několika stovek metrů. Z tohoto schématu se

vymyká „mladý“ samec AT, který byl v zoo ještě 2. června, později však nedoložený a objeven až při zimování na Vltavě u podbabského přívodu. Zde vytrval do jarního tahu, později nebyl nalezen.

O tahu mladých ptáků zatím nelze říci mnoho konkrétního. Roku 2011 byli označeni jen 3 mladí ptáci, až v sezoně 2012 bylo označeno 41 mladých ptáků, z toho 35 v letních měsících. Konkrétní doklad o pohybu zatím existuje jediný, mladý samec pozorovaný na retenční nádrži ve Stodůlkách. Není jasné, jestli se jednalo o potulku, hledání zimoviště nebo zastávku na tahu. Pták zde nebyl opakovaně zastižen. Nepřímé doklady naznačují, že alespoň část mladých ptáků může táhnout podobně jako jejich předchůdci. Období odletu se v tomto případě jeví jako poměrně časné, připadá do měsíců červenec – srpen (září). Pravděpodobné procento táhnoucích mladých ptáků bude ještě menší, než vyplývá z čísel v tabulce 3. Je třeba vzít v úvahu, že část mladých ptáků v tomto období padne za oběť predátorům.

Srpnový výskyt značené slípky na Třeboňsku je jediným dálkovým nálezem (cca 110 km), bohužel se jedná o pozorování bez odečtu i bez určení stáří pozorovaného jedince.

Tab. 3: Počty označených a zmizelých mladých ptáků v Zoo Praha

měsíc kroužkování	označeno juv (n)	zmizelo (%)	datum posledního pozorování zmizelých jedinců
červen	3	33	9. 9.
červenec	21	48	22. 7. – 16. 8.
srpen	12	8	16. 9.
září	8	12	27.9. (= datum kroužkování)

Ptáci zastižení mimo areál Zoo

značení	naposledy v zoo	objeven	lokalita
ad ♂ AF	16.03.2011	17.12.2011	přívaz Podhoř
im ♂ AT	02.06.2011	08.01.2012	přívaz Podbaba
ad ♀ EG	04.03.2011	04/2012	Královská obora
juv ♂ DJ	02.08.2012	23.11.2012	Stodůlky

SPOLUPRACOVNÍCI

Roku 2011 se na sledování trojské populace podílelo 12 spolupracovníků, roku 2012 se tým odečítatelů obměnil a vzrostl na 18. Alespoň jedno hlášení značené slípky z areálu celé Prahy je v databázi zaznamenáno u 34 ornitologů.

Poděkování

Vedení Zoologické zahrady za nákup barevných kroužků a umožnění působit volně „v terénu zoo“, chovatelům ptačí sekce za maximální vstřícnost a ochotu spolupracovat při odchytu a značení ptáků. Michalu Podhrazskému za spolupráci při spuštění projektu a zásadní pomoc v první zimě. Martině Bacíkové za poskytnutí odečtů, které získala v rámci své středoškolské odborné práce. Petru Klvaňovi za zásadní pomoc na konečné verzi zprávy. Všem dobrovolným odečítatelům, bez nichž by výsledků nebylo.

Literatura:

- CEPÁK J., KLVAŇA P., ŠKOPEK J., SCHRÖPFER L., JELÍNEK M., HOŘÁK D., FORMÁNEK J. & ZARYBNICKÝ J. (eds) (2008): Atlas migrace ptáků České republiky a Slovenska. Aventinum, Praha.
- FUCHS R., ŠKOPEK J., FORMÁNEK J., EXNEROVÁ A. (2002): Atlas hnízdního rozšíření ptáků Prahy. Praha.
- ŠTASTNÝ K., BEJČEK V., HUDEC K. (2006): Atlas hnízdního rozšíření ptáků v České republice. Aventinum, Praha.
- WAHL V. (1945): Pražské ptactvo.

Sběr ektoparazitů volně žijících ptáků

Tomáš Najer | Ústav biologie a chorob volně žijících zvířat, Fakulta veterinární hygieny a ekologie,
Veterinární a farmaceutická univerzita Brno, Palackého 1/3, 612 42 Brno; tomas.najer@gmail.com

Sběru ektoparazitů volně žijících ptáků z celého světa se výzkumný tým Ústavu biologie a chorob volně žijících zvířat VFU Brno věnuje již řadu let. Touto cestou bych v rámci získávání dalších údajů rád poprosil všechny kroužkovatele, zda by při svých odchycích věnovali pozornost parazitům nalezeným na kroužkovaných ptácích. Jedná se především o všenky (*Amblycera*, *Ischnocera*), cca 1–2 mm dlouhý bezkřídlý hmyz žijící v peří, většinou na hlavě nebo pod křídly ptáka, zakousnuté do brku nebo volně pobíhající po povrchu těla. Při masivním výskytu mohou v průběhu manipulace s ptákem také vybíhat na ruce kroužkovatele, parazitují však pouze na ptácích a lidem jsou naprosto neškodné. Dále, především v letních měsících, mohou být na ptácích nalezeny ptakotrudky (*Ornithomyia* sp.), cca 0,5–1 cm velké krev sající mouchy, při manipulaci s ptákem obvykle vylétající z peří. Při neopatrné manipulaci mohou vzácně člověka bodnout, avšak nehrozí od nich nebezpečí přenosu žádného onemocnění. Poslední skupinou ptačích ektoparazitů, o jejichž sběr máme zájem, jsou klíšťata (*Ixodes* sp.), sající nejčastěji kolem očí a zobáku. Klíšťata lze opatrně ptákům vyjmout obdobným způsobem jako u lidí.

Vyšší pravděpodobnost nalezení všech těchto parazitů je při kroužkování většího počtu ptáků, zejména při hromadných kroužkovacích akcích. Pokud se vám podaří některé ze zmíněných parazitů z odchycených ptáků odebrat, poprosil bych vás o jejich uschování, nejlépe do lahvičky s lihovinou (ideální je 96% etanol, který ovšem nebývá při odchycích běžně dostupný). Ptakotrudky je možné také zabalit do papíru formou „psaníčka“. Ke každému vzorku nezapomeňte zaznamenat jméno kroužkovatele a kontakt, druh ptáka, ze kterého byl parazit sebrán, datum, čas a lokalitu odchytu. Uvítáme i údaje o stáří a pohlaví ptáka – čím více podrobností, tím lépe. Sebrané parazity můžete zasílat poštou nebo mě kontaktovat e-mailem, kde se dále domluvíme na předání vašich sběrů. Uvítám také informace o pouhém výskytu ektoparazitů u chycených ptáků, i když se vám parazity nepodaří odebrat.

Všem, kdo v budoucnu přispějí k rozšíření našich znalostí o výskytu ektoparazitů u volně žijících ptáků, ať již informacemi nebo přímo zaslanými vzorky, předem velmi děkuji. V případě nashromáždění dostatečného množství údajů budou tyto publikovány, samozřejmě bude jmenovitě poděkováno všem, kdo se na získání výsledků jakoukoli formou podíleli.

Jak bezpečný je odchyt a kroužkování ptáků?

Luděk Petrilák | ludek.petrilak@gmail.com

Asi každý kroužkovatel se s touto otázkou setkal, ať už ze strany veřejnosti, nebo se nad ní sám zamýšlel. Rozsáhlejší analýza této problematiky je však složitá. Nikdo se úhynů či zranění ptáků při kroužkování nechlubí a málokdo je eviduje. Jak ale pak na veřejnosti můžeme obhajovat to, že na drtivou většinu ptáků kroužkování nemá negativní dopad?

V roce 2011 vznikla unikátní studie, která se touto problematikou podrobně zabývá. Její výsledky jsou pro nás kroužkovatele poměrně příznivé. Vědci z Kalifornie použili data z 22 kroužkovacích stanic USA a Kanady, z toho v sedmi stanicích poskytli kontinuální data za více než deset let a ve čtyřech stanicích data za více než 20 let. Celý objem dat zahrnoval 345 752 odchycených ptáků 188 druhů z 31 čeledí. Do vyhodnocení byly zahrnuty i faktory, které by mohly ovlivnit pravděpodobnost zranění či úmrtí jako hmotnost ptáka, věk, intenzita odchytu a role predátorů.

Výsledky ukázaly, že ptáci jsou velmi zřídka zraňováni a ještě v méně případech je odchyt příčinou úhynu. Z 620 997 odchytů (včetně re-trapů) tvořily případy zranění 0,59% a úhynu pouze 0,23%. Nejčastěji docházelo ke zraněním křídla, řezným ranám a stresu. K úhy-

nům docházelo nejvíce v důsledku stresu a predace. Větší druhy ptáků byly méně náchylné ke stresu a zapletení se v síti, ale byla u nich větší míra predace, vnitřních zranění a zranění nohou.

Při analýze vlivu opakovaného odchytu stejných jedinců došli vědci k překvapivému zjištění. U ptáků, kteří byli odchyceni vícekrát, bylo případů zranění či úhynů méně, než u ptáků odchycených pouze jednou. Tým vědců to zdůvodnil tím, že častěji bývají odchyceni staří ptáci s teritoriem, kteří bývají obecně v lepší kondici, než ptáci bez teritoria.

Nakonec autoři vyhodnotili případy, kdy byl pták vypuštěn se zraněním. Tito ptáci měli stejnou míru opakovaného odchytu jako ptáci bez zranění. Zranění ptáci mají tedy obecně podobnou míru přežívání jako ptáci bez zranění. I z tohoto zjištění se dá odvodit, že dlouhodobější negativní vliv odchytu ptáků do nárazových sítí je minimální.

Zdroj: SPOTSWOOD, E. N., K. R. GOODMAN, J. CARLISLE, R. L. CORMIER, D. L. HUMPLE, J. ROUSSEAU, S. L. GUERS, AND G. G. BARTON (2011): How safe is mist netting? Evaluating the risk of injury and mortality to birds. *Methods in Ecology and Evolution* 3 (1) 29–38.

Kroužkovatel – zpravodaj Společnosti spolupracovníků
Kroužkovací stanice NM

Vydává Společnost spolupracovníků Kroužkovací stanice Národního muzea, Hornoměřcholupská 34, 110 00 Praha 10

Výkonný redaktor: Alena Klvaňová

Redakční rada: Petr Klvaňa, Miroslav Jelínek, Zdeněk Valeš, Peter Adamík, Jaroslav Koleček

Grafický návrh a sazba: Jiří Kaláček

Tisk: Corax Group, Brno

Kroužkovatel uveřejňuje:

- Informace z Kroužkovací stanice NM

- Informace ze Společnosti spolupracovníků KS NM

- Příspěvky zaměřené na metodiku odchytu a určování stárí a pohlaví ptáků

- Příspěvky zabývající se problematikou tahu ptáků

Náplní podzimního čísla je Zpráva Kroužkovací stanice za předchozí rok.

Rukopisy příspěvků zasílejte elektronicky na mailovou adresu Kroužkovací stanice: krouzkovaci_stanice@nm.cz.

Náklad: 500 výtisků, ISSN 1803-1552

